

DENDROFLORA PARKU PAŁACOWEGO W KOTOWIE (WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE)

DENDROFLORA OF THE PALACE PARK IN KOTOWO (GREATER POLAND VOIVODESHIP)

WOJCIECH ANTKOWIAK, MIECZYŚLAW CZEKALSKI

W. Antkowiak, Katedra Botaniki, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 71 C, 60-656 Poznań, Poland, e-mail: wojciech.antkowiak@up.poznan.pl

M. Czekalski, Katedra Roślin Ozdobnych, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, Poland, e-mail: m.czekalski@op.pl

(Received: November 7, 2018. Accepted: December 5, 2018)

ABSTRACT. The park at Kotowo was established in the early 20th century. It is 6.7 ha, with 80 species and cultivars trees and shrubs. Especially noteworthy are common bald cypress (*Taxodium distichum*) 255 cm circumference, many trees of common horse-chestnut (*Aesculus hippocastanum*), common ash (*Fraxinus excelsior*), saucer magnolia (*Magnolia ×soulangiana*), English oak (*Quercus robur*), little leaf linden form betulaefolia (*Tilia cordata* f. *betulaefolia*), big leaf linden subsp. *cordifolia* (*Tilia platyphyllos* subsp. *cordifolia*) and many another trees and shrubs.

KEY WORDS: palace landscape park, trees and shrubs, Kotowo, Wielkopolska

WSTĘP

W Wielkopolsce w przeszłości były liczne pałace, dwory i towarzyszące im parki. Jednak po latach ich liczba się zmniejszyła. Niektóre parki są zaniedbane, inne zaś przestały istnieć. Te, które przetrwały do dziś zasługują na opracowanie ich dendroflory dla wzbogacenia wiedzy o historii kultury materialnej, między innymi w zakresie oceny adaptacji różnych taksonów w warunkach przyrodniczych naszego kraju. Do obiektów zadowalająco utrzymanych można zaliczyć park pałacowy w Kotowie, w powiecie Grodzisk Wielkopolski (ryc. 1a, b). Pierwszy spis gatunków i odmian roślin drzewiastych rosnących w tym parku został sporządzony w 1976 roku przez studentów Koła Naukowego Ogrodników na Wydziale Ogrodniczym Akademii Rolniczej w Poznaniu pod kierunkiem jednego ze współautorów tego

artykułu (CZEKALSKI 1976, niepubl.). W parku stwierdzono wtedy 51 taksonów drzew i krzewów. Obecnie, w 2018 roku, jest ich 80. Wynika to prawdopodobnie z wypadnięcia niektórych roślin i dosadzenia nowych po 1976 roku. Pod względem liczby taksonów park w Kotowie w porównaniu z większością parków wiejskich jest dość bogaty.

Przedstawione opracowanie jest kontynuacją prac dotyczących parków wiejskich Wielkopolski prowadzonych od 1970 roku przez Mieczysława CZEKALSKIEGO (1970, 1988, 1999, 2000, 2002, 2012, 2013 i inne, ANTKOWIAK i CZEKALSKI 2018).

METODA

Prace terenowe będące podstawą opracowania wykonano w 2018 roku. Skład dendroflory i jej charakterystykę poprzedzono syntetycznymi danymi o środowisku przyrodniczym Kotowa oraz o jego historii.

Ryc. 1a. Kotowo na mapie z 1892 roku; 1:25 000 (za ARCHIWUM MAP... 2018; <http://www.mapywig.org/>; dostęp: 12.07.2018)

Fig. 1a. Kotowo on the map from 1892; 1:25 000 (published by ARCHIWUM MAP... 2018; <http://www.mapywig.org/>; access: 12.07.2018)

Ryc. 1b. Mapa współczesna (za GEOPORTAL... 2018; <http://geoportal.gov.pl>; dostęp: 12.07.2018)

Fig. 1b. Kotowo on a contemporary map (published by GEOPORTAL... 2018; <http://geoportal.gov.pl>; access: 12.07.2018)

Ogólny stan parku i jego ukształtowanie opisano na podstawie obserwacji własnych. Oznaczono wszystkie taksony drzew i krzewów. Obwód pni najokazalszych drzew w obrębie danego taksonu oraz drzew występujących w pojedynczych okazach mierzono na wysokości 1,3 m od powierzchni gleby. Wysokość określono wizualnie, w przybliżeniu. Nazwy drzew i krzewów przyjęto według SENETY i DOLATOWSKIEGO (2003).

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE KOTOWA

Teren, na którym znajduje się Kotowo, należy do Prowincji Niż Środkowoeuropejski (31.), Podprowincji Północno-wschodnie (313.), części określonej jako Pojezierze Wielkopolskie (315.), makroregionu Pojezierze Wielkopolsko-Kujawskie (315.5), mezoregionu Pojezierze Poznańskie (315.51) i mikroregionu Równina Opalenicka (315.514) (KONDRACKI 2002). Jest to płaska niecka moreny dennej, długości około 40 km i szerokości 16–20 km. Jej środkiem płynie na południe Mogilnica, która uchodzi do Pradoliny Warciańsko-Odrzańskiej, w pobliżu działu wodnego między Wartą i Obrą, na wysokości około 70 m n.p.m. i rozdziela się kanałami na wschód i na zachód. Tylko na jej wschodnim krańcu ciągną się rynny jezior: Niepruszewskiego (powierzchnia 2,4 km², głębokość 5,2 m) i Strykowskiego (powierzchnia 3,0 km², głębokość 7,7 m).

Równina jest krainą rolniczą, dość gęsto zaludnioną, lasy są nieliczne. Znajduje się tutaj siedem małych rezerwatów: „Jakubowo” (4,2 ha) z buczyną; „Las Grądowy” nad Mogilnicą (8,9 ha); „Wielki Las” (3,0 ha) – łęg z bukiem i klonami; „Duszniczki” (0,8 ha) – ze stanowiskiem modrzewia polskiego; „Huby Grzebieniskie” (1,3 ha) – ze storczykiem obuwikiem pospolitym *Cypripedium calceolus* L. i lilią złotogłów *Lilium martagon* L.; „Brzęki przy Starej Gajówce” (6,0 ha) – z jarzębem brekinia *Sorbus torminalis* (L.) Crantz i „Urbanowo” (7,6 ha) – ols i łęg olszowy. Obszar ten jako słabo zalesiony i zmeliorowany charakteryzuje się niedoborem wilgoci w glebach. Opady roczne wynoszą 450–500 mm, ale często występują długie okresy suszy (KONDRACKI 2002). Klimat miejscowy określa się jako umiarkowany, ale cieplejszy niż przeciętnie i suchy. Pogoda jest kształtowana przez napływające z zachodu masy powietrza polarnomorskiego o zróżnicowanej temperaturze (Woś 1994). Średnia roczna temperatura powietrza wynosi 8,0°C. Temperatura minimalna surowych zim spadała do –30°C. W ostatnich latach zimy są łagodne. Przeciętnie najzimniejszy jest styczeń, a najcieplejszy – lipiec. Okres wegetacyjny trwa 210–220 dni. Opady są zróżnicowane – w latach 1951–1980 najmniejsze opady wyniosły 339 mm, a największe 628 mm. Według danych Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Poznaniu, w 2014 roku w Sielinku (11 km od Kotowa) spadło 490 mm deszczu, w 2015 – 397 mm, w 2016 – 688 mm, w 2017 – 691 mm, a rok 2018 był rekordowo suchy – spadło tylko 330 mm. Wilgotność powietrza jest największa w grudniu i wynosi 89%.

Usłonecznienie rzeczywiste trwa średnio w roku 1550 godzin. Na obszarze równiny dominują wiatry zachodnie (Woś 1994).

ZARYS HISTORII PAŁACU I PARKU W KOTOWIE

Na początku XV wieku właścicielem Kotowa był Maciej Kotowiecki. W XIX wieku majątek należał do rodziny Mielżyńskich, a w XX wieku do Kurnatowskich. W 1939 roku właścicielem Kotowa był Andrzej Kurnatowski. W 1926 roku majątek wraz z folwarkami Woźniki i Bożysław liczył 1298 hektarów. Pozostały budynki folwarczne, z których wyróżnia się 5-kondygnacyjny spichlerz. Istniejący do dzisiaj eklektyczny pałac, zbudowany w latach 1850–1854, łączy angielskie formy neogotyckie tzw. stylu Tudorów z elementami secesji. Pałac został przebudowany około 1910 roku dla Konstancji Mielżyńskiej, córki Józefa Mielżyńskiego z Iwna. Jak podaje SERWIS INTERNETOWY gminy Granowo (2019) „pałac jest murowany, piętrowy, otynkowany, frontem zwrócony na północ, ma dość skomplikowaną i rozbudowaną bryłę. Wejście na osi, zaakcentowane wysmukłą attyką między dwoma sterczynami, poprzedzone paradnymi schodami i werandą o dużych oknach, nad

Ryc. 2. Pałac w Kotowie, 2018 rok – strona południowa i frontowa (fot. W. Antkowiak)

Fig. 2. The palace in Kotowo, 2018 – the southern part and the front part (photo: W. Antkowiak)

Ryc. 3. Oficyna klasycystyczna z pierwszej połowy XIX wieku; na pierwszym planie wiąz szypułkowy o obwodzie 365 cm (fot. W. Antkowiak)

Fig. 3. The classicistic outbuilding of the palace from the first half of the 19th century; in the foreground stalk elm with a circumference of 365 cm (photo: W. Antkowiak)

którą jest niewielki taras. Z lewej strony 8-boczna 3-kondygnacyjna wieża, z prawej strony znajduje się analogiczny 3-bocznie zamknięty ryzalit. Fasada południowa prawie wyrównana, zwieńczona attyką. Dach wielopołaciowy, częściowo ukryty za attykami i wystawkami nadokiennymi” (ryc. 2). Schody do pałacu zrobione przez firmę niemiecką z Wągrowca były pokazywane w 1911 roku na Wystawie Wschodniemieckiej w Poznaniu. Zachowała się także murowana, parterowa i otynkowana oficyna klasycystyczna z pierwszej połowy XIX wieku, z portykiem wspartym na czterech kolumnach, zwieńczonym trójkątnym szczytem (ryc. 3).

Jak pisał Stanisław SAS-LITYŃSKI (1929) w „Złotej księdze ziemiaństwa polskiego poświęconej kulturze i wytwórczości rolnej”, w tomie „Wielkopolska”, „majątek znajduje się w wysokiej kulturze rolniczej, jest cały zdrenowany, posiada „sillo” spichlerze, szosy brukowane, własną gorzelnię, suszarnię, elektrownię, zwrotnicę itd. Zabudowania gospodarcze – masywne i w dobrym stanie.

Ryc. 4. Park w Kotowie, 1929 rok (reprodukcja z: SAS-LITYŃSKI, red. 1929)

Fig. 4. Park in Kotowo, 1929 reproduction from: SAS-LITYŃSKI, ed. 1929)

Kotowo prowadzi zarodową oborę bydła mlecznego wschodnio-pruskiego i owczarnię rasy *Merinos-Precoce*. Ogólny obszar ziemi wynosi 1500 ha pierwszorzędnej gleby. Główną produkcję roślinną stanowią pszenica, buraki i groch *Victoria*. Majątek posiada nowoczesne maszyny rolnicze. Park, chociaż nie wielki, jest nadzwyczaj piękny (ryc. 4). Od r. 1920 dzierżawi Kotowo p. Andrzej z Bytynia hrabia Kurnatowski, ponieważ jego brat, hr. Zygmunt Mielżyński-Kurnatowski jest dotąd niepełnoletni”.

Pałac otacza park krajobrazowy o powierzchni 6,7 ha, założony na przełomie XVIII i XIX wieku. Od strony zachodniej przylega do zachowanych budynków dawnego folwarku, a od strony wschodniej – do pól użytkowanych rolniczo i bliskiej rzeki Mogilnicy. Wejście do parku jest od strony północnej z drogi krajowej nr 32. Od strony południowej znajdują się pola uprawne. Od wejścia do parku, mniej więcej przez jego środek, biegnie aleja lipowa (ryc. 5) złożona z dwóch rodzimych gatunków – lipy drobnolistnej i szerokolistnej. Po jej obydwóch stronach rozłożone są polany trawnikowe oraz rosna w rzędach, grupach lub pojedynczo drzewa i krzewy. Okazałymi drzewami są lipy, jesion wyniosły, dąb szypułkowy, wiąz szypułkowy i topola kanadyjska. W części wschodniej były jeszcze mały staw i rów doprowadzający do niego wodę (wyschnięte), obecnie większy staw z wodą znajduje się w południowej części parku, gdzie rosna okazałe wierzby płaczące.

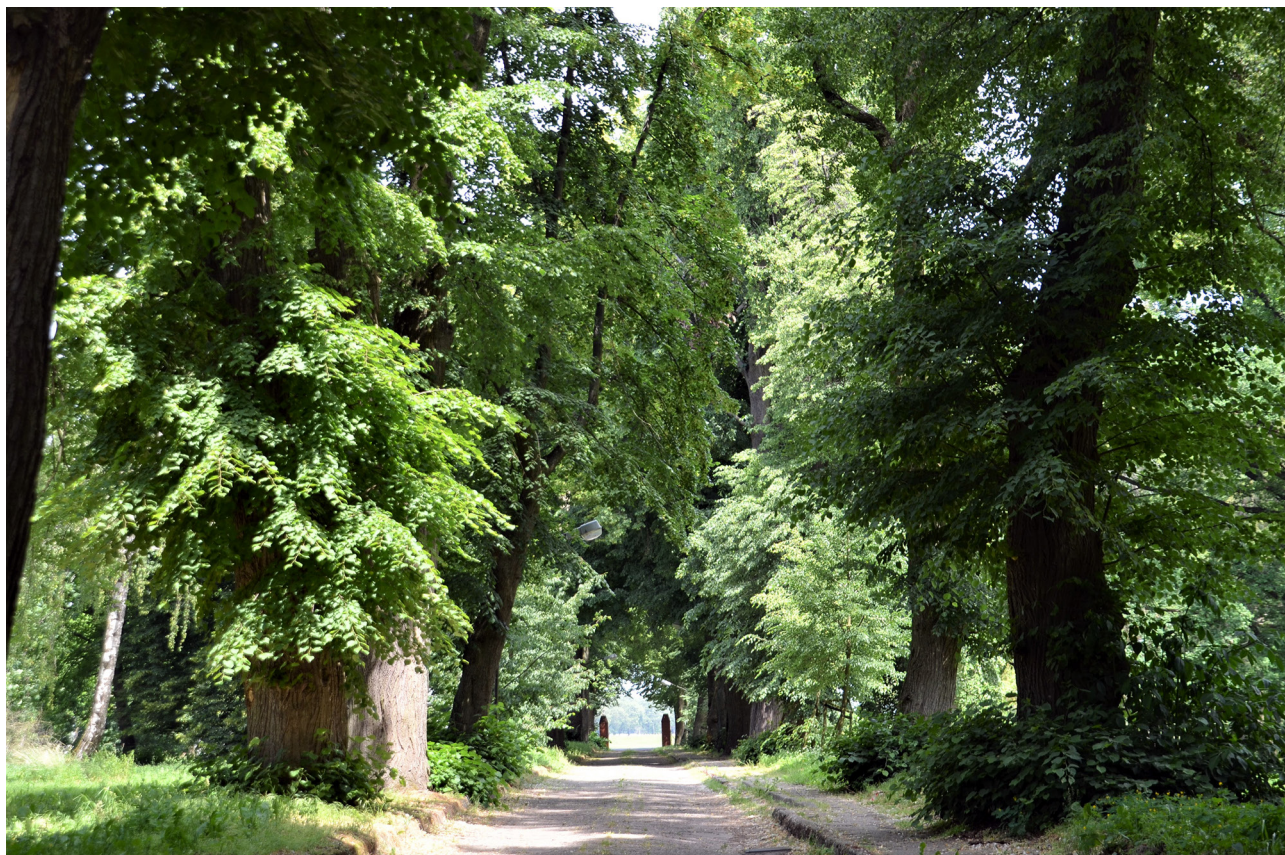
W sąsiedztwie pałacu rośnie okazały cypryśnik błotny, magnolia pośrednia, cisy pospolite, laurowiśnię wschodnie, wielka grupa jaśminowca wonnego i derenia skrętolistnego. W sąsiedztwie pałacu park utrzymany jest w dobrym stanie, mniej starannie w pozostałej części.

Park i oficyna są wpisane do rejestru zabytków pod numerem 1418/A z 1.03.1973. Obecnie w pałacu mieści się Zespół Szkół Technicznych im. Eugeniusza Kwiatkowskiego.

Kotowo administracyjnie należy do województwa wielkopolskiego, powiatu grodziskiego (Grodzisk Wielkopolski) i gminy Granowo.

WYNIKI

W 2018 roku w parku rosło 80 gatunków, odmian i form drzew i krzewów. Należały one do 31 rodzin botanicznych. Nagozalążkowe były reprezentowane przez cztery rodziny: miłorząbowate *Ginkgoaceae*, cisowate *Taxaceae*, sosnowate *Pinaceae* i cypryśnikowate *Taxodiaceae*, liczące 20 taksonów. Wśród 27 rodzin okrytozalążkowych stosunkowo najliczniejsze były różowate *Rosaceae* z ośmioma taksonami, wierzbowate *Salicaceae* z sześcioma taksonami i klonowate *Acearaceae* z pięcioma taksonami. Skład dendroflory parku kotowskiego w porównaniu z większością parków wiejskich jest dość bogaty. Spośród nagozalążkowych

Ryc. 5. Aleja lipowa prowadząca do pałacu (fot. W. Antkowiak)

Fig. 5. A lime avenue leading to the palace (photo: W. Antkowiak)

na wymienienie zasługują cypryśnik błotny *Taxodium distichum* (L.) Rich., cyprysik Lawsona *Chamaecyparis lawsoniana* 'Argentea' (A. Murray) Parl., jałowiec wirginijski *Juniperus virginiana* L., sosna czarna *Pinus nigra* J.F. Arnold, miłorząb dwuklapowy *Ginkgo biloba* L. i cis pospolity *Taxus baccata* L.

Wśród okrytozalążkowych ilościowo dominują: jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* L. – pnie najgrubszych osiągnęły obwody ponad 300 cm i wysokość około 30 m; dąb szypułkowy *Quercus robur* L. – najgrubsze o obwodach 465 i 410 cm; lipa drobnolistna *Tilia cordata* Mill. i lipa szerokolistna *Tilia platyphyllos* Scop. – najgrubsze o obwodach odpowiednio 354 cm i 333 cm oraz wiąz szypułkowy *Ulmus laevis* Pall. – najokazalsze o obwodach 365 i 358 cm.

Wśród drzew obcego pochodzenia licznie występują: kasztanowiec zwyczajny *Aesculus hippocastanum* L. – najgrubsze o obwodach 332 i 266 cm; robinia akacjowa *Robinia pseudoacacia* L. – najgrubsze o obwodach 318 i 296 cm i topola kanadyjska *Populus × canadensis* Moench – najgrubsze o obwodach 383 i 350 cm. Spośród krzewów ozdobnych na uwagę zasługują: dławisz okrągłolistny *Celastrus orbiculatus* Thunb., magnolia pośrednia *Magnolia × soulangiana* Soul.-Bod. i gęsto ulistnione zdrowymi liśćmi duże okazałe laurowiśnie wschodnie *Prunus laurocerasus* L.

W obrębie lipy drobnolistnej wyróżniono dwa drzewa formy brzoźolistnej *Tilia cordata* f. *betulaefolia* Engler o małych liściach, a lipę szerokolistną dość licznie reprezentują drzewa podgatunku sercolistnego *Tilia platyphyllos* subsp. *cordifolia* (Besler) C.K. Schneid. o liściach obustronnie miętko pokrytych włoskami.

Zamieszczony wykaz drzew i krzewów opracowano w układzie alfabetycznym, bardziej przejrzystym od systematycznego.

WYKAZ GATUNKÓW ORAZ ODMIAN DRZEW I KRZEWÓW UPRAWIANYCH W PARKU W KOTOWIE

NAGOZALĄŻKOWE – GYMNOSPERMAE

Chamaecyparis lawsoniana (A. Murray) Parl. – cyprysik Lawsona – sześć okazów do 8 m wysokości, obradzają obficie szyszki, na brzegu trawnika w części przypałacowej.

Chamaecyparis lawsoniana 'Argentea' – cyprysik Lawsona odmiana srebrzysta – pięć okazów gęsto ugałęzionych i ulistnionych oraz obficie obradzających szyszki, w części zachodniej, w pobliżu pałacu.

Ginkgo biloba L. – miłorząb dwuklapowy – jeden okaz o obwodzie 32 cm, korona piętrowa, liście zdrowe, w pobliżu pałacu.

Juniperus 'Blue Carpet' – jałowiec Blue Carpet – kilka krzewów w zachodniej części parku.

Juniperus chinensis L. – jałowiec chiński – kilka młodych krzewów w południowo-wschodniej części parku.

Juniperus 'Hetzii' – jałowiec Hetza – bujne krzewy w południowo-wschodniej części parku i przy pałacu. Duże rozrośnięte krzewy koło pałacu.

Juniperus × pfitzeriana (L. Späth) P.A. Schmidt – jałowiec Pfitzera – kilka krzewów w zachodniej części parku.

Juniperus × pfitzeriana 'Old Gold' – jałowiec Pfitzera Old Gold – trzy niskie krzewy w pobliżu pałacu.

Juniperus sabina L. – jałowiec sabiński – kilka krzewów w sąsiedztwie pałacu.

Juniperus virginiana L. – jałowiec wirginijski – dwa młode krzewy w południowo-wschodniej części parku oraz w kilku innych miejscach. Koło pałacu okazy rozrośnięte, ładnie wybarwione.

Larix decidua Mill. – modrzew europejski – osiem okazów, najgrubsze o obwodach 180, 173, 160 i 144 cm, we wschodniej części parku. W części zachodniej rośnie okaz o obwodzie 120 cm.

Picea abies (L.) H. Karst. – świerk pospolity – 40 młodych drzew, wysokości ponad 15 m, w południowo-wschodniej części parku. Okaz o obwodzie 137 cm w północno-zachodniej części ma uszkodzoną strzałę.

Picea pungens 'Glauca' – świerk kłujący odmiana sina – dwa niewielkie okazy w części południowo-wschodniej parku.

Pinus nigra J.F. Arnold – sosna czarna – stare drzewo o obwodzie 260 cm i wysokości 27 m, na pniu tafelkowata martwica korkowa, korona luźna, we wschodniej części parku.

Pinus strobus L. – sosna wejmutka – dwa drzewa o obwodach 178 i 142 cm, uschnięte gałęzie różnej grubości, we wschodniej części parku.

Taxodium distichum (L.) Rich. – cypryśnik błotny – jeden okaz o obwodzie 340 cm i wysokości około 18 m, w 1976 roku miał obwód 255 cm i wysokość 12 m, po 43 latach zwiększył obwód o 85 cm, czyli o 1,98 cm rocznie. Pień wewnątrz próchnieje. Na wysokości 1,5 m rozwidlony na dwie potężne strzały. W jednej próchniejącej strzale pozostała stara plomba ceglano-betonowa. Korona gęsta, szeroka, obficie ulistniona. Obradza szyszki. Wydał jeden niewielki pneumatofor. Rośnie naprzeciwko frontowej strony pałacu (ryc. 6).

Taxus baccata L. – cis pospolity – dwa okazy męskie i sześć żeńskich, rozgałęzione, do 4 m wysokości, zdrowe. Rosną przy frontowej części pałacu.

Taxus baccata 'Repandens' – cis pospolity odmiana Repandens – dwa szerokie krzewy żeńskie, przy frontowej ścianie pałacu.

Thuja occidentalis L. – żywotnik zachodni – pięć okazów o wysokości 4 m, obradzają obficie szyszki, w pobliżu pałacu.

Ryc. 6. Cypryśnik błotny o obwodzie 340 cm (fot. K. Borkowski)

Fig. 6. Bald cypress of circumference 340 cm (photo: K. Borkowski)

Thuja occidentalis 'Globosa' – żywotnik zachodni odmiana kulista – kilka niewysokich krzewów blisko pałacu.

OKRYTOZALĄŻKOWE – ANGIOSPERMAE

Acer campestre L. – klon polny – pojedyncze drzewa w różnych częściach parku, najgrubsze o obwodach 274, 263 i 215 cm, wysokie, o gęstych

Ryc. 7. Kasztanowce tworzące szpaler i grupy (fot. W. Antkowiak)

Fig. 7. Common horse-chestnut forming a row and groups (photo: W. Antkowiak)

koronach; młody okaz o obwodzie 124 cm, we wschodniej części parku.

Acer platanoides L. – klon pospolity – niezbyt liczny, w różnych częściach parku, najgrubsze drzewa o obwodach: 245 cm – na wysokości 4 m rozwidlone na cztery grube konary; 340 cm – na wysokości 4 m rozwidlone na trzy grube konary rosnące pionowo, we wschodniej części parku.

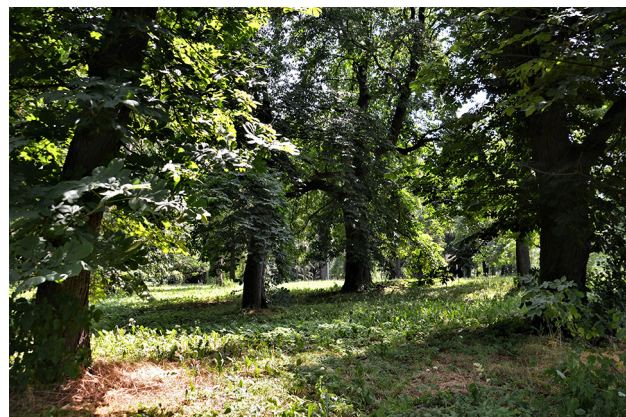
Acer pseudoplatanus L. – klon jawor – niezbyt liczny, najgrubsze okazy o obwodach: 321 cm – bardzo ładna szeroka korona, w południowej części parku; 302 cm – we wschodniej części parku; okaz o trzech pniach o obwodach 177, 133 i 118 cm, zrosniętych w odziomku, rośnie w części zachodniej, oryginalne drzewo.

Acer pseudoplatanus 'Purpurascens' – klon jawor odmiana purpurowa – dwa okazy, grubszy o obwodzie 120 cm, w zachodniej części parku.

Acer saccharinum L. – klon srebrzysty – dwa młode okazy o obwodach 30 cm, w północno-wschodniej części parku i za pałacem.

Aesculus hippocastanum L. – kasztanowiec zwyczajny – liczne okazy, przede wszystkim we wschodniej części parku – znajduje się tam jednorzędowa aleja złożona z 35 drzew (ryc. 7), najgrubsze o obwodach: 250, 244, 238 cm, poza aleją okazy o obwodach 226 i 232 cm z mokrą zgnilizną drewna oraz drzewo zrosnięte z dwóch pni w odziomku o obwodzie 304 cm na wysokości 1,1 m; najgrubszy okaz w części południowej ma obwód 240 cm. W zachodniej części okazałe kasztanowce mają obwody: 266 cm – pień lekko skręcony; 236 i 235 cm – na pniu liczne pędy odroślowe, wyrosłe z pąków śpiących. Grupa 13 okazałych drzew, najgrubsze o obwodzie 332 cm, znajduje się w części północno-zachodniej. Wszystkie kasztanowce w mniejszym lub większym stopniu są uszkodzone przez szrotówkę kasztanowcowiaczka *Camera-ria ohridella*.

Ailanthus altissima (Mill.) Swingle – bożodrzew gruczołkowaty – trzy okazy o obwodach 127, 122 i 120 cm, w południowo-wschodniej i zachodniej

- części parku. Okaz o obwodzie 120 cm wydał bardzo liczne odrosty.
- Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. – olsza czarna – cztery okazy, najgrubszy o obwodzie 166 cm, we wschodniej części parku.
- Berberis thunbergii* DC. – berberys Thunberga – kilka niewielkich krzewów w południowo-wschodniej części parku.
- Berberis thunbergii* ‘Atropurpurea’ – berberys Thunberga odmiana purpurowa – kilka okazów w południowo-wschodniej i zachodniej części parku.
- Berberis vulgaris* ‘Atropurpurea’ – berberys pospolity odmiana purpurowa – dwa duże okazy za pałacem.
- Betula pendula* Roth – brzoza brodawkowata – trzy niewielkie drzewa we wschodniej części parku; okaz o obwodzie 125 cm w zachodniej części.
- Buddleja davidii* Franch. – budleja Dawida – jeden gęsty krzew wysokości 1,6 m.
- Buxus sempervirens* L. – bukszpan wieczniezielony – kilka krzewów w południowo-wschodniej części parku.
- Carpinus betulus* L. – grab zwyczajny – kilkanaście okazów w różnych częściach parku. Najgrubsze o pojedynczym pniu mają obwody: 185, 165, 135 i 120 cm. We wschodniej części parku zachowała się krótka aleja grabowa, w której najgrubsze drzewo ma obwód 182 cm.
- Celastrus orbiculatus* Thunb. – dławisz okrągłolistny – rozrośnięte pnącze na metalowej podporze, w południowej części parku.
- Cornus alternifolia* L. – dereń skrętolistny – duża, rozrośnięta żywotna grupa krzewów za pałacem.
- Corylus avellana* L. – leszczyna pospolita – jeden duży krzew koło wiązu szypułkowego, we wschodniej części parku.
- Crataegus ×media* Bechst. – głóg pośredni – jeden okaz drzewkowaty o obwodzie 40 cm, we wschodniej części parku.
- Crataegus ×media* ‘Rubra Plena’ – głóg pośredni odmiana pełnokwiatowa różowa – trzy okazałe drzewa pienne, w południowo-wschodniej części parku.
- Forsythia ×intermedia* Zabel – forsycja pośrednia – grupa krzewów we wschodniej części parku.
- Fraxinus excelsior* L. – jesion wyniosły – liczny, w części wschodniej rząd wysokich drzew wzdłuż ogrodzenia oddzielającego park od pól uprawnych. Ponadto okazy o obwodach: 232 cm – rośnie krzywo, w części południowej; 303 i 263, 274 cm – tarczowata nasada pnia; 265 cm na wysokości 30 cm, wyżej rozwidlony, wszystkie w części wschodniej parku. W zachodniej części parku najgrubsze okazy mają obwody: 315, 311, 298, 278 i 275 cm – w odziomku niewysokie przypory. Najwyższe przekraczają wysokość 25 m.
- Fraxinus excelsior* ‘Pendula’ – jesion wyniosły odmiana zwisająca – podkładka, czyli gatunek przerósł odmianę i tylko jedna gałąź jest zwisająca.
- Juglans regia* L. – orzech włoski – okaz jednopniowy ma obwód 126 cm; okaz o dwóch pniach zrosniętych w odziomku o obwodach 121 i 118 cm, w części wschodniej parku. W części zachodniej dwa pnie zrosnięte w odziomku mają obwody 171 i 131 cm, rosną pochyło. W różnych częściach parku występują pojedyncze samosiejki orzecha.
- Lycium barbarum* L. – kolcowój pospolity – koło ogrodzenia, w części zachodniej.
- Magnolia ×soulangiana* Soul.-Bod. – magnolia pośrednia – jeden okaz trójpędowy o obwodach 44, 40 i 38 cm, gęste zdrowe liście, kwitnie dość obficie, przed pałacem.
- Mahonia aquifolium* (Pursh) Nutt. – mahonia pospolita – niewielka grupa w sąsiedztwie pałacu.
- Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch. – winobluszcz pięciolistkowy – nieliczny we wschodniej części parku.
- Philadelphus coronarius* L. – jaśminowiec wonny – grupy krzewów w różnych częściach parku, szczególnie dekoracyjne w czasie kwitnienia w dużej gęstej grupie za pałacem (ryc. 8).
- Philadelphus coronarius* – *hybridus* – forma mieszańcowa – krzewy o mniejszych liściach i kwiatach niż u gatunku poprzedniego, rosną także słabiej, towarzyszą formie typowej jaśminowca wonnego.
- Platanus ×hispanica* ‘Acerifolia’ – platan klonolistny – jeden okaz, od odziomka otwarta dziupla w pniu, z przyziemnej części pnia wyrasta jeden zdrowy pęd odrosłowy, w północno-wschodniej części parku. Nerwobieżna płamistość liści platana w niewielkim nasileniu.
- Populus ×canadensis* Moench – topola kanadyjska – dość liczna w różnych częściach parku. Najgrubsze okazy o obwodach: 383, 350, 346, 335, 294 i 281 cm.
- Populus ×hybridus* – topola mieszańcowa o cechach topoli laurolistnej *Populus laurifolia* Ledeb. – dość liczna w różnych częściach parku. Najgrubsze drzewa o obwodach: 215, 210, 206 cm, wysokość do 20 m.
- Populus nigra* ‘Italica’ – topola czarna odmiana włoska – jeden okaz o obwodzie 343 cm i 30 m wysokości, na trawniku za pałacem.
- Prunus cerasifera* Ehrh. – śliwa wiśniowa (ałyca) – formy krzewiaste i drzewiaste, jako pozostałość po dawnym żywopłocie wzdłuż ogrodzenia, w zachodniej części parku. Rząd niskich drzew o jednym i kilku pniach koło stawu w części południowej.
- Prunus cerasifera* ‘Pissardii’ – śliwa wiśniowa odmiana Pissarda – odmiana była okulizowana na podkładce gatunku, po latach podkładka zdominowała odmianę, która istnieje w formie jednego obficie ulistnionego pędu, w części zachodniej.

Ryc. 8. Jaśminowiec wonny w dużej gęstej grupie za pałacem (fot. W. Antkowiak)

Fig. 8. Sweet mock-oranges in a large dense group behind the palace (photo: W. Antkowiak)

Ryc. 9. Dąb szypułkowy o obwodzie 407 cm wraz z masowym obsiewem (fot. W. Antkowiak)

Fig. 9. English oak, with a circumference of 407 cm, and mass sowing (photo: W. Antkowiak)

Prunus laurocerasus L. – laurowiśnia wschodnia – dwa okazałe gęste i obficie ulistnione dużymi liśćmi krzewy, przy frontowej ścianie pałacu.

Pyrus pyraeaster (L.) Burgsd. – grusza pospolita – po drzewie pozostał fragment pnia o obwodzie 170 cm, z odrosłami po przyciętych gałęziach, w części południowej.

Quercus robur L. – dąb szypułkowy – liczne okazy w różnych częściach parku, najgrubsze o obwodach: 465, 410, 355, 340, 265 cm, w części południowej: 367, 366, 360, 344, 333, 325, 321 i 262 cm; okaz o dwóch pniach o obwodach 317 i 213 cm zrosniętych w odziomku. Wysokość najwyższych sięga trzydziestu metrów. Pod okazem o obwodzie 407 cm wystąpił masowy obsiew (ryc. 9), w części zachodniej.

Quercus rubra L. – dąb czerwony – dwa okazy, grubszy o obwodzie 272 cm i bardzo szerokiej, rozłożystej koronie rośnie w części północno-zachodniej, drugi – o obwodzie 188 cm – z zasychającymi cienkimi gałązkami znajduje się w części wschodniej.

Rhamnus cathartica L. – szakłak pospolity – trzy okazy drzewkowate, jeden o obwodzie pnia 64 cm na wysokości 75 cm, o rozgałęzionej gęstej koronie i zwieszających się gałązkach zewnętrznych, w części południowej; drugi – o obwodzie 59 cm i 5 m wysokości, z zasychającymi cienkimi gałązkami, w części wschodniej; trzeci – z wypróchnia-

łym pniem o obwodzie 104 cm, w części północno-zachodniej.

Rhododendron ‘Catawbiense Grandiflorum’ – różanecznik odmiana wielkokwiatowa – jeden niski krzew, w sąsiedztwie pałacu.

Ribes rubrum L. – porzeczka pospolita – pojedyncze niskie krzewy w różnych częściach parku.

Ribes uva-crispa L. – agrest pospolity – pojedyncze krzewy w części południowej.

Robinia pseudoacacia L. – robinia akacja – liczna w różnych częściach parku, najgrubsze okazy o obwodach: 318, 296, 290, 261, 253, 250, 227 i 219 cm (ryc. 10).

Rosa sp. cultivars – róża – odmiany wielkokwiatowe w sąsiedztwie pałacu.

Salix alba L. – wierzba biała – sześć okazałych drzew, najgrubsze o obwodzie 186 cm, w południowej części nad stawem. W części wschodniej jeden okaz usychający.

Salix babylonica ‘Tortuosa’ (= *Salix matsudana* ‘Tortuosa’) – wierzba babilońska odmiana pocięta – w części południowej opodal pałacu jeden okaz około 5 m wysokości.

Salix ×sepulcralis ‘Chrysocoma’ – wierzba płacząca – dwa okazy dwupniowe o obwodach 246 i 232 cm oraz 268 i 202 cm, wysokie o gęstych koronach, nad stawem w części południowo-zachodniej. Jeden okaz o obwodzie 231 cm o luźnej koronie, w części wschodniej.

Ryc. 10. Robinia akacja w pobliżu południowej ściany pałacu (fot. W. Antkowiak)

Fig. 10. Black locust near the south side of the palace (photo: W. Antkowiak)

Sambucus nigra L. – bez czarny – w różnych miejscach parku.

Sorbus aucuparia L. – jarzab pospolity – trzy okazy o wysokości 3–6 m, w południowo-zachodniej części.

Symphoricarpos albus (L.) S.F. Blake – śnieguliczka biała – niewielkie krzewy w kilku miejscach parku.

Symphoricarpos × *chenaultii* Rehder – śnieguliczka *Chenaulta* – wzdłuż ścieżki biegnącej przez park w jego północnej części.

Syringa vulgaris L. – lilak pospolity – grupy starych krzewów w częściach wschodniej i zachodniej.

Tilia cordata Mill. – lipa drobnolistna – liczna w różnych miejscach parku. Najgrubszy okaz o obwodzie 354 cm rośnie za pałacem, w jego dziuplastym pniu znajduje się figurka Matki Boskiej (ryc. 11). Inne okazałe drzewa mają obwody: 340 i 230 cm. W alei lipowej biegnącej przez środek parku w linii północ – południe najgrubsze okazy mają obwody: 309, 285 i 270 cm.

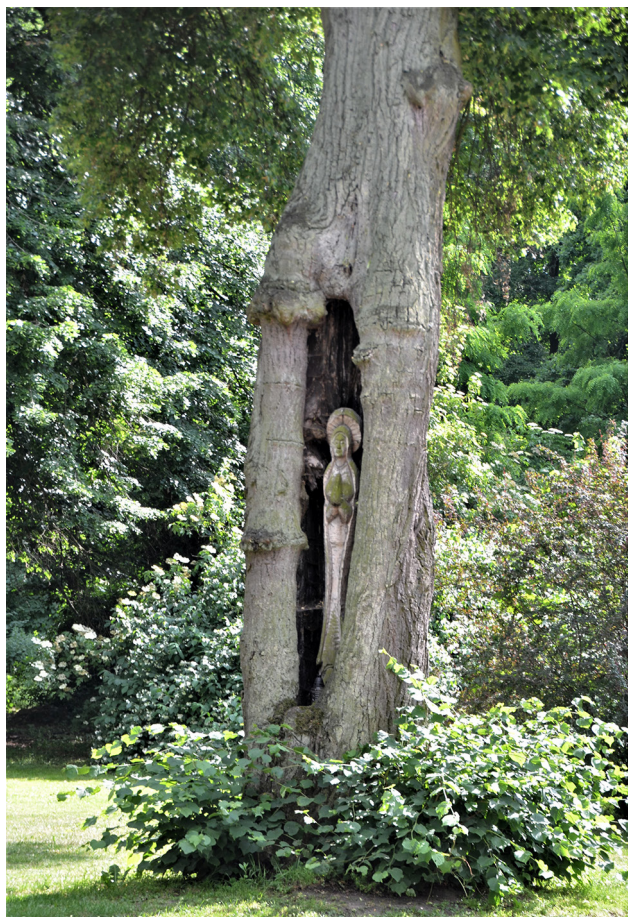
Tilia cordata Mill. f. *betulaefolia* Engler – lipa drobnolistna forma brzoźolistna – liście tej formy są mniejsze od liści typowych gatunku, mają przeciętnie

3,5 cm długości i 4,5 cm szerokości, zdarzają się także liście mniejsze. Małe liście nadają koronom lekkości i przewiewności. We wspomnianej wcześniej alei lipowej dwa drzewa o obwodach 284 i 183 cm zaliczono do tej formy (ryc. 12).

Tilia platyphyllos Scop. – lipa szerokolistna – liczna w różnych miejscach parku. Najładniejsza jest lipa o obwodzie 391 cm, o bardzo szerokiej, gęstej koronie z gałęziami zewnętrznymi zwieszonymi (ryc. 13). Inne okazałe drzewa mają obwody: 333, 318, 306 i 298 cm.

Tilia platyphyllos Scop. subsp. *cordifolia* (Besser) C.K. Schneid – lipa szerokolistna podgatunek sercolistna – kilkanaście okazów w różnych miejscach, najgrubsze o obwodach 169 i 166 cm.

Ulmus laevis Pall. – wiąz szypułkowy – dość liczny; najgrubsze drzewa o obwodach 365 cm, z wykształconymi dużymi przyporami (ryc. 14), w odziomku otwarta dziupla, 235 cm, w części wschodniej parku, 358 cm – jeden gruby konar uschnięty, w części południowej parku. Najwyższe okazy mają powyżej 30 metrów.

Ryc. 11. Lipa drobnolistna o obwodzie 354 cm z figurką Matki Boskiej (fot. W. Antkowiak)

Fig. 11. Small-leaved lime with a circumference of 354 cm and with a figure of the Virgin Mary (photo: W. Antkowiak)

Ryc. 12. Lipa drobnolistna forma brzoźolistna w alei prowadzącej do pałacu (fot. W. Antkowiak)

Fig. 12. Small-leaved lime *betulaefolia* form in the avenue leading to the palace (photo: W. Antkowiak)

Ryc. 13. Lipa szerokolistna o obwodzie 391 cm, o bardzo szerokiej, gęstej i zwieszanej koronie (fot. W. Antkowiak)

Fig. 13. Large-leaved lime with a circumference of 391 cm, with a very wide, dense and hanging crown (photo: W. Antkowiak)

Ryc. 14. Wiąz szypułkowy z dużymi przyporami, w części wschodniej parku (fot. W. Antkowiak)

Fig. 14. European white elm with large buttresses in the eastern part of the park (photo: W. Antkowiak)

Ulmus minor Mill. – wiąz polny – niewielkie drzewa w różnych częściach parku. Drzewkowaty okaz o obwodzie 135 cm wydał bardzo dużo bujnych odrostów korzeniowych, w części wschodniej.

DRZEWA ZASŁUGUJĄCE NA MIANO POMNIKÓW PRZYRODY

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 4 grudnia 2017 r. (ROZPORZĄDZENIE... 2017) w sprawie kryteriów uznawania tworów przyrody żywej i nieożywionej za pomniki przyrody wskazuje dwa kryteria jako podstawę objęcia drzewa ochroną pomnikową: 1) obwód pnia drzewa mierzony na wysokości 130 cm dla poszczególnych rodzajów i gatunków drzew oraz/lub 2) wyróżnianie się wśród innych drzew tego samego rodzaju lub gatunku w skali kraju, województwa lub gminy, ze względu na obwód pnia, wysokość, szerokość korony, wiek, występowanie w skupiskach, w tym w alejach lub szpalerach, pokrój lub inne cechy morfologiczne, a także inne wyjątkowe walory przyrodnicze, naukowe, kulturowe, historyczne lub krajobrazowe. Pośród drzew parku na miano drzewa pomnikowego zasługują:

Pinus nigra J.F. Arnold – sosna czarna – o obwodzie 260 cm,

Taxodium distichum (L.) Rich. – cypryśnik błotny – o obwodzie 340 cm,

Acer campestre L. – klon polny – drzewa o obwodach: 274, 263 i 215 cm,

Acer platanoides L. – klon pospolity – drzewa o obwodach 340 i 245 cm,

Acer pseudoplatanus L. – klon jawor – okazy o obwodach 321 i 302 cm,

Aesculus hippocastanum L. – kasztanowiec zwyczajny – najgrubsze drzewa o obwodach: 332, 266, 250 i 244 cm,

Fraxinus excelsior L. – jesion wyniosły – sześć najgrubszych o obwodach: 315, 311, 303, 298, 278 i 275 cm,

Quercus robur L. – dąb szypułkowy – liczne okazy, najgrubsze o obwodach pnia: 465, 410, 407, 367, 366, 360, 344, 333, 325, 321 i 317 cm,

Tilia cordata Mill. – lipa drobnolistna – o obwodach 354 i 340 cm,

Tilia platyphyllos Scop. – lipa szerokolistna – o obwodach 391 i 333 cm,

Ulmus laevis Pall. – wiąz szypułkowy – okazy o obwodach 365 i 358 cm.

ZMIANA W SKŁADZIE DENDROFLORY PARKU PO 42 LATACH

W 2018 roku w porównaniu ze spisem wykonanym w 1976 roku (CZEKALSKI 1976, niepubl.), czyli po 42 latach, w parku nie stwierdzono następujących taksonów: *Caragana arborescens* Lam. (karagana syberyjska), *Crataegus pedicellata* Sarg. (głóg szypułkowy),

Hippophaë rhamnoides L. (rokitnik pospolity), *Ribes alpinum* L. (porzeczka alpejska), *Rhamnus frangula* L. (kruszyna pospolita), *Rhus typhina* L. (sumak octowiec), *Sorbus intermedia* (Ehrh.) Pers (jarzab szwedzki), *Spiraea ×vanhouttei* (Briot) Zabel (tawuła van Houtte'a), *Viburnum opulus* L. (kalina koralowa), *Vitis riparia* Michx. (winorośl pachnąca) i *Weigela florida* (Bunge) A. DC. (krzewuszką cudowną). Przyczyny tych zmian są trudne do określenia.

PODSUMOWANIE

Park w Kotowie jest wartościowym założeniem krajobrazowym w otaczającym go obszarze rolniczym.

W parku rosną drzewa i krzewy należące do 80 gatunków, odmian i form. Dominują gatunki rodzime: lipy – drobnolistna i szerokolistna, jesion wyniosły, dąb szypułkowy i wiąz szypułkowy. Szczególnie ozdobnym drzewem rodzimym jest lipa szerokolistna o obwodzie 391 cm, o niezwykle gęstej koronie, z gałęziami zewnętrznymi zwisającymi. Wśród drzew lipy drobnolistnej dwa zakwalifikowano do formy brzoźolistnej o wszystkich liściach mniejszych niż u tego gatunku.

Wśród krzewów o znaczeniu ozdobnym znajdują się m.in.: jaśminowiec wonny, dereń skrętolistny, magnolia pośrednia, laurowiśnia wschodnia, dławisz okrągłolistny, jałowiec Hetza i cis pospolity.

Najliczniejszymi gatunkami obcego pochodzenia rosnącymi w parku są: kasztanowiec zwyczajny, robinia akacjowa i topola kanadyjska. Drzewem szczególnie godnym uwagi jest cypryśnik błotny, pochodzący z południowego wschodu Stanów Zjednoczonych.

Zdecydowana większość drzew jest zdrowa, niektóre wymagają usunięcia posuszu z koron. Park zasługuje na staranniejszą pielęgnację.

LITERATURA

- ARCHIWUM MAP Wojskowego Instytutu Geograficznego 1919–1939, [http://maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/3764_\(2061\)_Graetz_1892_UPKraak.jpg](http://maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/3764_(2061)_Graetz_1892_UPKraak.jpg) (dostęp: 12.07.2018).
- ANTKOWIAK W., CZEKALSKI M. (2018): Dendroflora parku pałacowego w Siedlcu (województwo wielkopolskie). *Steciana* 22, 3: 57–68. doi: 10.12657/steciana.022.008
- CZEKALSKI M. (1970): Pomnikowe drzewa w parku wiejskim w Dąbrówce pow. Poznań. *Notatki Przyrodnicze* 4: 6–10.
- CZEKALSKI M. (1976): Dendroflora parku w Kotowie, rękopis, Katedra Botaniki UPP.
- CZEKALSKI M. (1988): Parki wiejskie i ich znaczenie dla kultury. *Przegląd Wielkopolski* 1: 44–47.
- CZEKALSKI M. (1999): Park pałacowy w Konarzewie koło Poznania i zmiany w składzie jego dendroflory po 182 latach. *Rocznik Dendrologiczny* 47: 97–122.

- CZEKALSKI M. (2000): Drzewa i krzewy ozdobne w 21 parkach wiejskich Wielkopolski. *Rocznik Dendrologiczny* 48: 111–130.
- CZEKALSKI M. (2002): Drzewa i krzewy ozdobne w 10 parkach wiejskich Wielkopolski. *Rocznik Dendrologiczny* 50: 97–110.
- CZEKALSKI M. (2012): Wybrane parki wiejskie Wielkopolski. *Uprawa i Ochrona Drzew* 28: 1–54.
- CZEKALSKI M. (2013): Dendroflora wybranych parków wiejskich Wielkopolski. *Uprawa i Ochrona Drzew* 31: 11–53.
- GEOPORTAL Infrastruktury Informacji Przestrzennej, http://mapy.geoportal.gov.pl/imap/Imgp_2.html?gpmmap=gp0 2018 r.; dostęp: 12.07.2018)
- KONDRACKI J. (2002): *Geografia regionalna Polski*. PWN, Warszawa.
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Środowiska z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie kryteriów uznawania tworów przyrody żywej i nieożywionej za pomniki przyrody. (2017). *Dz.U.* 2017, poz. 2300.
- SAS-LITYŃSKI S., red. (1929): *Złota księga ziemiaństwa polskiego poświęcona kulturze i wytwórczości rolnej*. Wielkopolska; *Livre d'OR de la Propriété Foncière Polonaise; Gold Book of the Polish Agriculturists (of Polish Land Owners)*. Wydawnictwa Graficzne Stanisław Lityński, Warszawa.
- SENETA W., DOLATOWSKI J. (2003): *Dendrologia*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- SERWIS INTERNETOWY gminy Granowo, http://www.granowo.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=14&subsub=34&menu=118&strona=1 (dostęp: 12.07.2018).
- Woś A. (1994): *Klimat Niziny Wielkopolskiej*. Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
- For citation:** ANTKOWIAK W., CZEKALSKI M. (2018): Dendroflora parku pałacowego w Kotowie (województwo wielkopolskie). *Steciana* 22, 4: 177–189. doi: 10.12657/steciana.022.022